

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

GERILSKO VRTLARSTVO

KAO METODA ZAŠTITE I OČUVANJA JAVNOG PROSTORA

Ana Bručić

Mentor: dr. sc. Jana Vukić

U Zagrebu, 21.9.2018.

Sadržaj:

1. Uvod.....	3
2. Gerilsko vrtlarstvo – objašnjenje pojma i motivi djelovanja.....	5
3. Teorijski koncepti – Lefebvre, Harvey i Castells.....	8
3.1. Uloga (javnog) prostora u gradovima.....	8
3.2. Urbani društveni pokreti.....	11
4. Ciljevi gerilskih vrtlara – primjeri.....	14
5. Gerilski vrtovi.....	20
6. Zaključno - Gerilsko vrtlarstvo kao očuvanje javnog prostora u gradu.....	22
7. Popis literature.....	26
8. Sažetak.....	30

1. Uvod

Vrtlarenje u gradovima specifičan je oblik društvenog djelovanja. Ono spaja ruralno s dominantnim urbanim svijetom i u procesu neprestane hiperurbanizacije uspostavlja ponovnu vezu čovjeka s prirodom. Oblici urbanog vrtlarenja imaju ekološku, ekonomsku, socijalnu i političku dimenziju, a ključan pojam koji ih povezuje je javni prostor, odnosno zelene gradske površine. Javni prostor kao neizostavan sudionik ovog društvenog djelovanja, vrtlarenje u gradovima dovodi u kontekst prostorne politike današnjeg grada. S obzirom na potonje, urbano vrtlarstvo dijelimo na ono koje je odobreno i regulirano od gradskih vlasti i ono koje to nije. U prvu skupinu smještamo vrtove koji su svojim dugotrajnim djelovanjem utjecali na prostornu politiku grada da ih podržava kao mjesta društvene kohezije, potpore ekonomski ugroženim skupinama stanovništva i pozitivnog doprinosa kvaliteti života u gradu. Takve vrtove nazivamo zajedničkim urbanim vrtovima koji se većinom nalaze na rubnim područjima grada ili uz neboderska naselja u kojima njihovi stanovnici traže rekreaciju, zdraviji život ili pak održavaju vlastiti identitet koji je oslabio preseljenjem iz sela u grad. Drugi oblik vrtlarenja i predmet ovoga rada je vrtlarstvo koje, najjednostavnije, definiramo kao vrtlarenje na bilo kojem obliku zelene površine u gradu koja za tu aktivnost nije unaprijed određena od strane gradskih regulativa. To znači da i vrtovi koji imaju karakteristike zajedničkih gradskih vrtova, ali još nisu podržani od strane gradskih regulativa, također pripadaju navedenoj definiciji. Osim zelenih površina uz zgrade, važno je napomenuti kako ovu vrstu vrtlarenja pronalazimo i na zelenilu između parkirnih mjesta, uz prometnice ili primjerice, unutar kružnog toka, a sve ih zajedno nazivamo gerilskim vrtlarenjem.

Gerilsko vrtlarstvo relativno je novi oblik urbanog vrtlarenja koji se zasniva na samom činu vrtlarenja u kontekstu dugotrajnog zauzimanja zanemarenih zelenih gradskih prostora kojima se odražavaju reakcije na trenutačnu politiku prostora u gradu, podiže svijest o važnosti održivosti gradova, skreće pažnja na lokalnu zajednicu i postizanje kvalitetnijeg života ili pak izražavaju individualni stavovi o društvenim pitanjima poput nejednakosti ili diskriminacije određenih manjina u gradu. Pripadnici ovog pokreta, osim već spomenutih, vođeni su osobnim razlozima da svojim doprinosom adresiraju probleme prostorne politike grada.

Zbog svega navedenog, gerilsko vrtlarstvo određujemo kao novi društveni pokret koji svojom decentraliziranom organizacijom, bez strogo definiranog središnjeg vodstva, mobilizira heterogene skupine članova i podupiratelja. To znači da se njegov utjecaj očituje u individualnom pristupu djelovanja što dovodi do sve lokalnije politike u svijetu uređenom prema sve globalnijim procesima. (Castells, 2000:77)

Zbog kompleksnosti gerilskog vrtlarstva, nedostatak stručne literature da se ovaj fenomen bolje pojasni otežava njegovo razumijevanje. O gerilskom vrtlarstvu mnogo se može saznati iz medija koji pridonose njegovoj popularnosti, ali ga ne možemo konačno i definirati. Na to utječe i manipuliranje nazivom "gerilsko" vrtlarstvo koje tumačeno u različitim kontekstima na različite načine provocira pažnju društva. Međutim, bitno je shvatiti kako kroz sam naziv, koji zvuči radikalnije nego što to ovaj pokret zaista jest, implicira drugačiji pristup od već poznatih, institucionaliziranih načina društvenih pokreta poput prosvjeda, tribina ili peticija.

U radu smo koristili literaturu koja tematizira ulogu javnog prostora u gradu te smješta javni prostor u središte urbanih društvenih djelovanja. Kroz radove Lefebvrea, Harveya i Castellsa, nastojali smo objasniti stanje prostorne politike današnjeg grada i osvijetliti razloge nastanka društvenih pokreta poput gerilskog vrtlarstva. Osim toga, važno je napomenuti kako su u radu kao izvori korištene knjige koje se direktno obraćaju čitatelju i služe kao svojevrsni manifest gerilskog vrtlarstva, poput knjige "O gerilskom vrtlarstvu - priručnik za vrtlarstvo bez granica" autora Richarda Reynoldsa, medijski prozvanog vođe gerilskog vrtlarstva u Velikoj Britaniji i knjige "Gerilsko vrtlarstvo - manifest" Davida Traceya koji kao i Reynolds iznosi sve "tajne" i praktične savjete kako, što i gdje saditi. Također su korišteni i znanstveni radovi koji su pokušali objasniti fenomen gerilskog vrtlarstva poput autora C. Conklin (2011), A. Cranea (2011) i O. Zanettija (2007).

U Hrvatskoj su zajednički urbani vrtovi prepoznati kao mjesta pozitivnog društvenog djelovanja. Što se tiče gerilskog vrtlarstva, u gradu Zagrebu jedini zabilježeni primjer je projekt iz 2014. godine koji je pokrenula udruga "Parkticipacija". Za sada je gerilsko vrtlarstvo u hrvatskim gradovima jedino zastupljeno u vidu kvartovskih vrtova koji još nisu prošli zakonsku proceduru. Međutim, osim "Parkticipacije" postoje i druge udruge koje se na svojstven način bave istim pitanjima kao i gerilsko vrtlarstvo kao što su "Zelena akcija" ili "Pravo na grad".

Zbog činjenice da gerilsko vrtlarstvo intervenira na specifičan način na javnim gradskim prostorima, preispituje odnos prostora i grada, odnos javnih i privatnih interesa te otvara raspravu o cjelokupnom razvoju suvremenog grada i izazovima s kojima se susreće. Postojanje zanemarenih javnih prostora u gradu odraz su neadekvatne brige gradskih institucija za potpuniji i kvalitetniji život gradskog stanovništva. Gerilsko vrtlarstvo svjedoči o problemu isključenih iz prostornih procesa današnjeg grada i potiče na razgovor između vladajućih struktura u gradu i lokalne zajednice. Iako ne mora nužno imati politički cilj, gerilsko vrtlarstvo je društveni pokret koji neočekivanim intervencijama u javni prostor

predstavlja potrebu stanovništva da aktivno sudjeluje u oblikovanju i unaprijeđenju okoline u kojoj živi.

2. Gerilsko vrtlarstvo – objašnjenje pojma i motivi djelovanja

Prvi put kada se riječ gerilsko spominje u kontekstu urbanog vrtlarstva je 1970. godine u New Yorku. Za to je zaluzna Liz Christy i njezina grupa gerilskih vrtlara iz New Yorka koja se prozvala "Green Guerillas" ili Zelenim gerilama kako bi objasnili svoje djelovanje u obliku nedopuštenog vrtlarenja na napuštenim zelenim površinama u četvrti East Village. (Reynolds, 2008:7) U to vrijeme, riječ gerila često se koristila u popularnoj kulturi i reklamnim kampanjama, čiji je cilj bio šokirati i privući pažnju (tzv. gerila marketing) Isto su na umu imali i Zeleni gerilci, koji su svjesno odabrali taj termin znajući da će "[...] njihovom pokretu to dati sugestiju uzbudljivog buntovništva." (Reynolds, 2008:7) Nakon mnogih akcija vrtlarenja u susjedstvu, mjesto na kojem je danas njihov vrt prepoznali su kao mjesto potencijala za raznovrsne oblike socijalne razmjene. Neprestanim vrtlarenjem na prisvojenom javnom prostoru, kao i pozitivnom odazivu lokalnog stanovništva, utjecali su na gradske vlasti koje su im prepustile prostor za simboličan najam od 1\$ mjesečno. Vrt Zelenih gerilaca tako je prvi primjer koji je kontinuiranim radom ostvario jedan od ciljeva gerilskog vrtlarstva, a njihovo djelovanje se nastavlja i danas. Ono svjedoči o poboljšanju kvalitete života u susjedstvu, podržava ideju održivosti gradova te javnom prostoru nudi drugačiju funkciju od one koja mu je nametnuta svjetonazorom vladajućih elita.

Najstariji poznati primjer gerilskog vrtlarstva, koji tada nije bio prepoznat kao takav, je slučaj zabilježen u Engleskoj u 17. stoljeću. U to je vrijeme Engleskom upravljalo Državno vijeće, a jedan od glavnih problema bila je neravnomjerna raspodjela zemlje koja u teškim okolnostima nije pomagala rješavanju velike gladi. Tome se odlučio oduprijeti Gerrard Winstanley, tekstilni trgovac iz Surreya. S obzirom da na pustom zemljištu u susjedstvu nikome nije bilo dozvoljeno saditi, Winstanley je svoje sugrađane pozvao da mu se pridruže u obrađivanju zemlje. Njegove poruke poput onih kako nitko ne bi trebao imati zemlje više nego što može obrađivati te da nitko rođen na zemlji ne smije biti gladan, bile su ideje ispred svojeg vremena i postavile temelje gerilskom vrtlarstvu. Borba za zemlju koja svima omogućuje sudjelovanje u proizvodnji vlastite hrane, na Državnom vijeću je proglašena prijetnjom državi pa je Winstanleyeva inicijativa ugušena. (Reynolds, 2008:65)

U navedenim primjerima prepoznamo ideje o samoodrživosti u kojoj je cilj proizvodnja hrane na lokalnoj razini. Također, prepoznamo i jasne stavove o zemlji, odnosno javnom

prostoru, kao prostoru kojem je glavni potencijal biti jednako dostupan svima. Nadalje, gerilsko vrtlarstvo promatramo kao aktivnost koja uljepšava i pospješuje kvalitetu života na lokalnoj razini. I zadnje, spomenuti primjeri nam omogućuju razumijevanje gerilskog vrtlarenja kao onog vrtlarenja koje se prakticira na za to nedopuštenim prostorima. To su javni prostori koji nisu korišteni putem kapitalističkih procesa i ključna karakteristika koja povezuje sve motive gerilskog djelovanja jest da su to zapušteni i zanemareni javni prostori u gradu. Gerilsko vrtlarenje prakticira se uz to i na prostorima koji nemaju potrebne dozvole za takvo djelovanje. Nedostatak dijaloga te nespremnost gradskih vlasti da prepoznaju potrebe građana i potencijal zanemarenih urbanih prostora definiraju aktivnosti vrtlarenja kao nedozvoljenu aktivnost. Međutim, korištenje takvih prostora vrtlarenjem, postupno se oblikuje njihova društvena funkcija u lokalnoj sredini u kojoj se nalazi i otkriva proizvodni potencijal prostora. Korištenje javnog prostora u konačnici omogućuje definiranje njegove funkcije: "Kako bi se spriječilo zauzimanje praznog javnog prostora za nešto neželjeno, potrebno ga je koristiti." (Tracey, 2007:42) To je ujedno i prva ključna karakteristika koja ga razlikuje od zajedničkih gradskih vrtova koji su odobreni od gradskih vlasti. Druga ključna karakteristika su motivi vrtlarenja. Motive gerilskog vrtlarenja dijelimo u dvije skupine: u jednu skupinu pripadaju oni kojima je motivacija uljepšavanje prostora, a u drugu oni koji za motivaciju imaju uzgoj usjeva. (Reynolds, 2008:14) Obje grupe sugeriraju različite ciljeve vrtlarenja u urbanim javnim prostorima. Sadnja cvijeća kako bi se uljepšao zapušteni i zanemareni dio grada kao krajnji rezultat nudi novi prostor socijalne razmjene koji pridonosi kvaliteti urbanog življenja. Uzgoj usjeva unutar urbanih prostora pak, sugerira drugačiji način uzgoja hrane zastupajući samoodrživost gradova te na društveno osjetljivijoj razini, nudi rješenje primjerice, siromaštva. I jednima i drugima je zajedničko da gerilskim vrtlarenjem odražavaju okolinu u kojoj žive te s njom uspostavljaju vizualnu komunikaciju unutar društvenih okvira socijalne isključenosti i podižu svijest o aktivnom sudjelovanju u oblikovanju pojedinih dijelova grada. Imajući na umu ovu podjelu, obje skupine adresiraju položaj javnog prostora u gradu nastojeći ga očuvati i zaštititi. To čine kroz aktivno interveniranje u javni prostor prakticirajući njegovu svedostupnost društvu kroz vizualno simboličan, ali i konkretan način. Primjerice, biljke koje urode plodom i koje je moguće konzumirati, simbolično su i doslovno oružje protiv prostorne i ekonomske isključenosti. Simbolično, zbog same prirode vrtlarenja koja zahtjeva neprestanu aktivnost obrađivanja zemlje i doslovno, zbog uživanja u plodovima vrtlarenja, pogotovo onog stanovništva koje živi na marginama društvene ljestvice. Ne zanemariivši očuvanje javnog prostora, gerilsko vrtlarstvo kao borba protiv svjetskog siromaštva možda zvuči utopijski, ali u sebi krije potencijal razgranatog lokalnog društvenog

djelovanja koje svakodnevnim akcijama održava smjer prema tom cilju. Gerilsko vrtlarstvo relativno je nov društveni pokret čije preteče pronalazimo kroz dugu povijest borbe za prostor. Povezanost političkog djelovanja i vrtlarenja pronalazimo u povijesnim primjerima u kojima je simbolika cvijeća i vrtova korištena kao način komunikacije i javnog iskazivanja stavova o problematičnim društvenim pitanjima. Šezdesetih godina prošlog stoljeća, Hipi pokret je koristio "snagu cvijeća" (tzv. "flower power") kao ključnog sudionika u nenasilnim prosvjedima izražavajući stav o Vijetnamskom ratu. Nešto drugačiji primjer objašnjava kompleksan odnos između vrtlarenja i ratovanja koje je Winston Churchill izjednačio i oboje proglasio čovjekovim najprirodnijim vrstama djelovanja. (Reynolds, 2008:13) Za vrijeme Drugog svjetskog rata, američke, kanadske i britanske vlasti, podupirale su građane na sadnju Vrtova pobjede, tzv. "Victory gardens". Riječ je o nastojanjima vlade da za vrijeme rata potakne građane na sadnju vrtova kako bi samostalno osigurali potrebnu hranu i riješili problem nestašice hrane kao i problem njezinog otežanog transporta. Mnogi građani su se uključili u program sadeći vrtove u dvorištima, na zapuštenim zelenim javnim površinama ili na krovovima zgrada. Vrtovi su tada dobili snažniju, moralnu dimenziju te su se smatrali pokazateljima domoljublja. S obzirom da je vrtlarenje djelatnost kojom se direktno zaposjeda neki teritorij, odnosno zemlja, ono se na indirektan način povezuje s ulogom ratovanja kao obrani vlastitog ili okupaciji tuđeg prostora. Primjerice, u doba britanske kolonizacije u Sjevernoj Americi, vrt i "njegovo simboličko značenje je povezano s metodama kojima su britanski kolonizatori tvrdili i opravdavali vlasništvo nad sjevernoameričkim prostorom." (Zanetti, 2007:15)

Najnovije primjere gerilskog vrtlarstva pronalazimo u Velikoj Britaniji. Pritom ističemo autora knjige "O gerilskom vrtlarenju - priručnik za vrtlarenje bez granica" i internetske stranice *GuerrillaGardening.org*, Richarda Reynoldsa koji se gerilskim vrtlarstvom počeo baviti kako bi se "[...] borio protiv jadnih javnih cvjetnjaka u svojem susjedstvu." (Reynolds, 2008:1) Njegova internetska stranica djeluje od 2004. godine te nudi raznovrsne savjete gdje, kada, kako i što saditi. S obzirom da je u Velikoj Britaniji ilegalno intervenirati u privatni, ali i javni prostor bez dozvole, Reynolds na stranici također savjetuje kako izbjeći konflikte s komunalnim redarima. Popularnost stranice dosegla je internacionalne razmjere i sada na njoj postoje mnogi forumi koji se odnose na pojedinu državu u kojoj djeluju gerilski vrtlari. Gerilsko vrtlarstvo kao urbani pokret, popularizirao je još jedan autor, David Tracey u knjizi "Gerilsko vrtlarstvo – Manifest", u kojoj nudi praktične savjete gerilskog vrtlarstva i naglašava važnost samog vrtlarenja. Oni su doprinijeli popularnosti gerilskog vrtlarstva u svijetu i potaknuli na djelovanje svakog pojedinca koji je prepoznao njegov potencijal.

"Bavljenje vrtlarstvom (gerilskim) prelazi okvire uobičajenih društvenih podjela klase, etniciteta, godina i svega ostalog." (Tracey, 2007:30) Vrtlarjenje u gradovima omogućava dijalog između generacija jer se njime bave pojedinci različitih godina. O njemu je zato između ostalog, zasluženno razmišljati kao o djelovanju koje zapaženo utječe na sve sfere društva. "Gerilsko vrtlarstvo uspijeva i napreduje na različitostima. Različiti vrtlari, različiti stilovi, različiti stavovi [...]" (Tracey, 2007:31), različiti oblici zanemarenih javnih prostora.

3. Teorijski koncepti - Lefebvre, Harvey i Castells

Kako bismo bolje razumjeli gerilsko vrtlarstvo potrebno je objasniti određene pojmove uz pomoć kojih ga definiramo kao urbani pokret s istaknutom ekološkom dimenzijom. U tome središnju ulogu ima razumijevanje pojma javnog prostora koji, zbog transformativne prirode grada, također neprestano prolazi kroz niz transformacija. Zbog toga je potrebno promotriti i određene teorijske koncepte kojima upotpunjujemo sliku o položaju javnog prostora u gradu kao i društvenih procesa koji tomu pridonose.

3.1. Uloga (javnog) prostora u gradovima

Od prve industrijske revolucije pa do danas, središnji proizvod koji nastaje u procesu rasta gradova jest prostor. Ako prostor promatramo kao proizvod, to znači da možemo odrediti i njegovu vrijednost. Pritom moramo imati na umu kako je prostor proizveden od društvenih odnosa (Lefebvre, 2009:186) što podrazumijeva da različiti društveni procesi utječu i na različita poimanja vrijednosti prostora. Stoga se njegova vrijednost očituje u društvenom poimanju samog prostora i društvenih odnosa koji tome pridonose. Primjerice, Lefebvre je smatrao kako je prostor proizvod kapitalizma. U kapitalističkom kontekstu, prostor predstavlja isto što i bilo koja druga roba - predmet razmjene. (Lefebvre, 1974:173)

Vrsta prostora u gradu koja je bitna za razumijevanje gerilskog vrtlarstva je javni prostor. Njegova vrijednost, u obliku rasterećenom trenutačnog društvenog stanja, odnosi se na nedvosmislenu, sveopću dostupnost. (Čaldarović, 2011:119) Takav javni prostor podrazumijeva otvorenost za slobodno i spontano društveno djelovanje. Na taj način, javni prostor društveno je proizveden kroz javnu uporabu. (Mitchell, 2003:129) Međutim, današnja prostorna politika pod utjecajem neoliberalizma omogućuje nastajanje privatiziranih javnih prostora koji negiraju njihovu javnu ulogu u razvoju današnjeg grada. Javni prostor, pod pritiskom kapitalne vrijednosti na taj način prestaje biti mjesto jednakog sudjelovanja i postaje isključiv. Harvey takvo stanje radikalno objašnjava kao klasnu borbu (Harvey, 2006),

navodeći kako je neoliberalizam još više naglasio razliku između bogatih i siromašnih stanovnika. Imati utjecaj nad javnim prostorom omogućava utjecaj nad cjelokupnim razvojem grada što javni prostor ujedno čini i predmetom i sredstvom borbe za dominaciju u gradu. Mogućnost privatizacije javnog prostora omogućuje dominaciju određenoj skupini stanovnika, ukida njegovu društvenu dimenziju i na taj način dovodi u pitanje samu opstojnost javnog prostora u gradu. Zbog takvih prilika mogli bismo reći kako, paradoksalno, neprestanim razvojem grada javni prostor zapravo nestaje. Prostorno planiranje gradova kroz privatizaciju istovremeno omogućuje akumulaciju kapitala i neiskorištavanje društvenog potencijala javnog prostora što dovodi do nazadovanja okoline i kvalitete cjelokupnog života u gradovima.

Promjene koje donosi ubrzani razvoj današnjeg grada predstavljaju izazov za njegovo prostorno uređenje. Javni prostor ugrožen je procesima hiperurbanizacije, a daljnja ekspanzija grada podrazumijeva i intenzivan rast interesa za njega. Predviđa se kako će se polovicom 21. stoljeća broj stanovništva koje živi u gradovima odnositi na 2/3 svjetske populacije. (Šarinić, Čaldarović, 2015:7) Gradovi postaju kolektivna stvarnost i za većinu stanovništva prirodni habitat. (Šimpraga, 2011:21) Stoga prostorne promjene, utječu na razvoj njegove političke, ekonomske i društvene strukture. S time dolazi i do mnoštva problema karakterističnih za velike urbane sredine poput prenapučenosti, zagađenosti okoliša te prostorne nejednakosti i diskriminacije. Sama kvaliteta života u gradovima ne ističe se kao bitan element u planiranju njegove daljnje izgradnje, zbog čega nastaju gradske enklave i slamovi. Posljedica toga je grad oblikovan dvjema kategorijama prostora:

"[...] kategorijom javnih, ali neuljudnih gradskih prostora koji služe samo prolazu (ne potiče da se ondje i ostane) ili potrošnji (funkcija druge kategorije javnih, ali neuljudnih mjesta je služenje potrošačima ili prije, pretvorba gradskog stanovništva u potrošača)" (Bauman prema Šarinić, Čaldarović 2015:201) Baumanove kategorizacija upozorava na još jednu vrstu prostora u gradu - prazna mjesta ili mjesta bez značenja. (Bauman prema Šarinić, Čaldarović, 2015:210) "Smještanje ljudi (namjerno ili nenamjerno, ali svakako suprotno ideji pravednog grada ili prostorne pravednosti) u takve prostore [...] znači njihovo potpuno isključivanje iz društvenog života." (Šarinić, Čaldarović, 2015:202)

U ovom kontekstu važno je napomenuti i tzv. polujavne prostore koji su određeno vrijeme dostupni javnosti. (Čaldarović, 2011:122) Međutim, u međuigri urbanizacije i privatizacije postoje i tzv. "povremeno privatizirani" javni prostori koji to postaju najmom za njihovo korištenje, poput terasa ugostiteljskih objekata na ulicama i trgovima. Takav prostor utječe na ostatak javnog prostora koji prividno ostaje javan. Primjerice, terasa kafića u Varšavskoj ulici

u Zagrebu proteže se do klupa koje se tamo nalaze za javnu uporabu. Sjednemo li na klupu, mi prividno koristimo javni prostor zbog blizine terase kafića. Nameću nam se dvije opcije: sjediti na klupi koja svoju ulogu javnog prostora gubi blizinom terase kafića ili popustiti takvom odnosu javnog i privatnog te sjesti u kafić što će podrazumijevati i konzumaciju njegove ponude. Izbor u ovom slučaju nije u potpunosti omogućen te se korištenje javnog prostora ograničava. Brenner, Marcuse i Mayer naglašavaju opasnost posljedica zauzimanja i upravljanja prostorom od strane privatnih interesa na taj način jer su takvi prostori

"[...] dizajnirani kako bi urbani život pretvorili u tržišno iskoristive avenije i prioritzirali tržišnu i konzumerističku praksu [...]" (Brenner, Marcuse, Mayer, 2012:56) Drugačije rečeno, "namjerno ili nenamjerno, neki javni prostori su manje dostupni određenim dijelovima društva [...] što je u samoj biti, manifestacija moći kroz kontrolu i pristup prostoru." (Carmona, Heath, Oc, Tiesdell, 2003:124)

Nekada se podjela čovjekova prostora odnosila na jasno definirani prostora grada i ruralnu okolinu. Razvojem industrijalizma i gradova, urbani prostor je sve više potiskivao ruralni prostor iz čovjekove okoline što je rezultiralo različitim konceptima kako bi se, na korist kvalitete gradskog života, pronašao način njihova usklađenja. Krajem 19. stoljeća, u vrijeme kada su ruralna područja drastično izgubila na važnosti, nastaje koncept pod nazivom "Garden City", odnosno Grad Vrt. Ovaj koncept nastojao je pomiriti industrijalizam i prirodu na način da se industrijska postrojenja presele na rubove grada, što bi istovremeno omogućavalo zapošljavanje u industriji i zadržavanje humanijeg života na selu. (Gottdiener, Hutchinson, 2011:333) Konačna ideja ovog projekta bila je oblikovati drugačiji odnos čovjeka, industrije i prirode koji objedinjuje samo najbolje karakteristike gradskog s ruralnim načinom života. Ovakvi i mnogi drugi pokušaji ili utopijski planovi, iako se ne uspiju materijalizirati u stvarnosti, nužni su za motivaciju i akciju. (Harvey, 2003) Oni potiču na potragu za riješenjima za ispunjenu i kvalitetnu budućnost života u gradovima.

Danas mnogo aktualnija podjela prostora odnosi se na podjelu urbanih područja u kojima prepoznajemo prostore tokova i prostore mjesta. U ovom odnosu, prostor tokova je dominantan nad prostorom mjesta oblikujući sve društvene odnose i strukture u kojima je koncentrirana moć, odnosno kapital. (Šarinić, Čaldarović, 2015:33) Ipak, prostori mjesta čine čvorove mreža i omogućuju uspješan protok tokova što znači da su i dalje važni u djelovanju današnjeg umreženog društva. Ovakva podjela prostora omogućuje stvaranje razlike u društvu na one koji su uključeni, odnosno isključeni u urbanim procesima. U prostoru tokova, tvrdi Castells,

"[...] vlada kapital, dok se u prostoru mjesta, u kojem su se u industrijskoj epohi jedan uz drugi nalazili kapital i radna snaga, sada nalazi samo radna snaga te svi neumreženi ili oni kojima mreža kroji sudbinu" (Castells, 2000:19) Važno je svakako tome nadodati, kako je prostor tokova "[...] sačinjen od elektroničnih impulsa, komunikacijskih stjecišta i od menadžerskih elita koje upravljaju sustavom." (Castells, 2000:19)

Ovakva podjela pogodovala je povećanju utjecaja elita što čini temelj za nezadovoljstvo isključenih, odnosno onih koji nemaju mogućnost sudjelovanja u društvenim procesima koji pogoduju eliti. To se odnosi i na one koji odbijaju u njima sudjelovati. Utjecaj elita i okolnosti pod kojima se razvija grad, stvaraju dominantno potrošački karakter prostora, dok ostali koji ne zadovoljavaju potrošačku praksu, ostaju zanemareni i pusti.

Grad stvaramo kroz svakodnevno, individualno ili kolektivno djelovanje. (Harvey, 2003) Društveno djelovanje grad čini stalnim procesom i očituje se u samom prostoru. Grad je stoga, potrebno promatrati kao proces (Castells, 2000:412) koji pritom neprestano stvara različite vrste prostora što zahtjeva i neprestanu podršku društvenih institucija u njegovom oblikovanju. Ovisno o odnosu društva prema prostoru, uočavamo različite smjerove u prostornom planiranju grada. Primjerice, u kapitalističkom kontekstu to znači da dok se ne ostvari kapitalna vrijednost prostora, oni bivaju neugledni, bez značenja i svrhe. To se posebno ističe kod zelenih površina u gradu. Posljedica toga je potreba da se takvi prostori prenamjene u mjesta društvene interakcije bez potrošačke prakse čime se stvara prostorna ravnoteža. Lefebvre je taj proces nazvao prisvajanjem prostora koje naposljetku ponovno proizvodi prostor koji je promijenjen na način da služi potrebama onih od čije je strane bio i prisvojen. (Lefebvre, 2007:165) Ovakva vrsta prostora posebno je zanimljiva u promatranju urbanih društvenih pokreta. Prisvajanjem određenog javnog prostora, oni ga ponovno proizvode kroz javnu uporabu. Na taj način se osnažuje potencijal javnog prostora da utječe na promjene u društvenim odnosima u gradu. Gerilsko vrtlarstvo jedan je od takvih urbanih društvenih pokreta kojima se nastoji osvjestiti postojanje prostorne diskriminacije u gradu i potaknuti prostornu proizvodnju na lokalnoj razini.

3.2. Urbani društveni pokreti

Društveni pokreti su proizvodi monogobrojnih heterogenih procesa. Urbani društveni pokreti imaju posebnu ulogu u prostornom oblikovanju grada, pri čemu su posebno važni oni pokreti koji skreću pažnju na nepovoljan položaj javnog prostora u društvu. To se odnosi na pasivan odnos prema prostoru zbog čega u gradu nedostaju prostorne platforme koje bi omogućavale dijalog između vladajućih struktura i lokalne zajednice. Urbani društveni pokreti

omogućavaju očuvanje i zaštitu demokratičnosti javnog prostora, a to znači da takav prostor mora "[...] štiti prava onih koji ga koriste tako da je dostupan svima pružajući slobodu djelovanja i biti društveno osjetljiv, što znači da se njime upravlja na način da služi potrebama njegovih korisnika." (Carmona, Heath, Oc, Tiesdell, 2003:165)

Urbani društveni pokreti praktični su prikazi ideja, interesa i stavova o društvenim odnosima i kvaliteti života u gradu. Kvalitetan život u gradovima odnosi se, osim na uvjete stanovanja, organizacije javnog prijevoza ili komunalna pitanja, i na stupanj sudjelovanja građana u njegovom oblikovanju. U ovom radu tu kvalitetu smatramo najvažnijom za budućnost života u gradovima i svijetu uopće jer "Budućnost svijeta je urbana budućnost, a gradski način života i život u gradu odrednice su ukupnog društvenog života današnjice." (Šarinić, Čaldarović, 2015:128) Urbane sredine su današnje glavne platforme društvenih odnosa i imaju važnu ulogu u društvenim procesima. Svi ključni događaji za društvo događaju se u gradovima, stoga je javni prostor saveznik građana prilikom skretanja pažnje na njihove potrebe za promjenama. Pritom mislimo na javni prostor grada koji građanima omogućava svakodnevnu interakciju, mogućnost iskazivanja stavova i predlaganje rješenja nedostataka svakodnevnog urbanog života. Urbani društveni pokreti nastoje javnim prostorima vratiti demokratičnost u svim procesima odlučivanja koja se odnose na njihovo stvaranje i upravljanje. (Zanetti, 2007:13) Stvaranje prostora koji često nisu u skladu s potrebama onih koji u njima obitavaju ili će obitavati, dovodi do sve izraženije podvojenosti društva. Politika protesta i aktivizma urbanih društvenih pokreta na spomenutu nedostupnost javnog prostora kao podrške slobodnom društvenom djelovanju odgovaraju prisvajanjem i transformiranjem javnog prostora kako bi se promotriло pitanje vlasništva, pristupa, korištenja i njegovog značenja u gradu. Osim toga, oni naglašavaju sam osjećaj za javni život koji stvaraju. (Tonkiss, 2005:67) U kontekstu Catellove podjele na prostore tokova i prostore mjesta, urbani društveni pokreti kao i oni kojima se suprotstavljaju, nalaze se u obje kategorije. Oni čine oblike "[...] decentraliziranoga, raširenoga, društvenog pokreta koji se pojavljuje u mnogo oblika i orijentiran je na stvaranje mreža." (Castells, 2000:119) Gerilsko vrtlarstvo tako je vezano za prostor mjesta kojeg nastoji transformirati, a jedan od strategija kojima se koristi su različiti informacijski kanali u prostoru tokova, poput blogova ili foruma. Takve informacijske platforme sudionicima omogućuju interakciju važnu za daljnje djelovanje.¹

¹Najpoznatija stranica je www.guerrillagardening.org koja okuplja gerilske vrtlare iz cijelog svijeta, omogućuje razmjenu iskustava i informira o potencijalnim projektima.

Urbane društvene pokrete ne možemo promatrati bez da osvijestimo njihovu snažnu ekološku dimenziju. Razvojem gradova intenzivira se proces otuđenja čovjeka od prirode koje se odražava na estetskoj, društvenoj i političkoj razini. Hiperurbanizacija prirodu tretira kao sirovinu te ju potpuno ili djelomično eliminira. Postojanje prirode u gradovima vidljivo je u institucionaliziranim oblicima poput parkova i perivoja koji su zapravo izrazi "[...] umjetničkog senzibiliteta i posljedičnog oblikovanja prirode po mjeri čovjeka." (Šimpraga, 2011:237) Zbog sve rijeđe prisutnosti prirode u gradovima, njezina prostorna blizina stambeno-poslovnim objektima, predstavlja svojevrsan luksuz i povećava tržišnu vrijednost nekretnina.

Zelene površine u gradu imaju posebnu ulogu u akcijama ekoloških pokreta jer omogućuju izravnu demonstraciju korištenja takvih prostora u gradu. One su platforme za podizanje svijesti o zagađenosti zraka, dostupnosti kvalitetne hrane i nemogućnosti razvoja samoodrživosti. Zbog skretanja pažnje na pitanja o budućnosti života u gradovima, Castells ekološke pokrete smatra najutjecajnijim pokretima današnjeg doba. Pod pritiskom razvojnih procesa grada, povratak prirodi omogućuje povratak čovjekovog nadzora nad svojim životom, okolišem, sudbinom Zemlje. (Castells, 2000:77) Ekološki pokreti odražavaju potrebu za ponovnom povezanosti čovjeka i prirode, a intervencije na zapuštenim zelenim površinama, poput vrtlarenja, omogućuju ponovnu povezanost s prostorom bez pridodane kapitalne vrijednosti. Stoga, ekološka osviještenost ujedno predstavlja i osviještenost o prostoru u gradu, kao i društvenu potrebu za oblikovanjem okoline koja ga okružuje.

Uz naglašavanje ekološkog pitanja, urbani pokreti u gradu nastoje osvijestiti "[...] nedostatak transparentnosti i sudjelovanja (stanovnika) u donošenju odluka o uporabi javnog prostora [...]" te pozivaju na "[...] povećanje lokalne demokracije, na odgovorno planiranje gradova i na pošteno raspoređivanje tereta gradskog/industrijskog razvoja [...]" (Castells, 2000:122) Ekološki argumenti se suprotstavljaju izravnoj ekonomskoj isplativosti prostora pridonoseći ideji o neizravnoj isplativosti prostora i održivosti gradova (Conklin, 2001:12) zbog čega je ekološka dimenzija urbanih društvenih pokreta istovremeno i politička:

"Svi ekološki projekti (i argumenti) su istovremeno političko-ekonomski projekti (i argumenti) i obrnuto. Ekološki argumenti nikad nisu društveno više neutralni nego što su društveno-politički argumenti neutralni." (Zanetti, 2007:3)

Urbani društveni pokreti nastoje definirati barem prividnu kontrolu nad javnim prostorima u gradu čime se suprotstavljaju dominantnom pasivnom odnošenju prema javnom prostoru. Zelene površine u gradu su prostori promjena, važan su uvjet za zdraviji i kvalitetniji život, a njihovo prisvajanje potencira direktnu interakciju stanovnika grada s vladajućim strukturama.

4. Ciljevi gerilskih vrtlara

Gerilski vrtlari su heterogena skupina pojedinaca koji mogu i ne moraju pripadati određenoj skupini gerilskih vrtlara. Već smo spomenuli kako su jedni od glavnih obilježja gerilskog vrtlarstva individualni motivi koji aktere pokreću na akcije vrtlarstva. Međutim u globalnom kontekstu, njihove ciljeve možemo podijeliti na tri skupine pri čemu ni jedna skupina ne isključuje onu drugu. To su ciljevi koji se tiču uljepšavanja zanemarenih zelenih površina u gradu, podržavanje koncepta samoodrživosti gradova i podizanje svijesti o procesima prostorne politike u razvoju gradova.

1. Uljepšavanje gradskog prostora

Ovisno o motivima zbog kojih gerilski vrtlari djeluju, u prvom smo ih poglavlju smo podijelili na one koji su motivirani uljepšati prostore u gradu koji ih okružuju ili zasaditi vrt koji će pridonositi ideji samodrživosti gradova i proizvodnji hrane na lokalnoj razini. Svakog gerilskog vrtlara na akciju motiviraju i razlozi koji odražavaju njegov stav, što ne znači da se svjesno ili uopće deklariraju kao pripadnici određene skupine pa ponekad nisu ni svjesni utjecaja na okolinu u kojoj vrtlar. Gerilsko vrtlarstvo je urbani pokret koji nema jedan globalni cilj, već se njegov utjecaj očituje kroz mnogobrojne lokalne ili pojedinačne akcije koje ovom vrstom vrtlarstva kritički propituju odnos društva prema javnom prostoru u gradu. Najjednostavnije rečeno, njihova zajednička, namjerna ili nenamjerna, poruka društvu je pokazati potencijal okoline koja nas okružuje, ali i skrenuti pažnju na prostornu nejednakost u gradu. Upravo ta razgranata i nezavisna priroda ga čini drugačijim od ostalih urbanih društvenih pokreta. Slično gerilskom vrtlarstvu je ulična umjetnost poput grafita koji mijenjaju poglede na grafite kao izraze vandalizma. Gerilsko vrtlarstvo kao grafiti, interveniraju u javni prostor, prostor mjesta, skrećući pažnju na njegovu društvenu ulogu u gradu. Bilo kakva interakcija ili vizualna komunikacija prolaznika s gerilskom vrtovima ili grafitima, potiče uzimanje u obzir javnog prostora kao aktivne i kreativne društvene platforme. Unatoč procesu hiperurbanizacije koja je vođena kapitalnim vrednovanjem prostora u gradu, gerilsko vrtlarstvo nudi osjećaj da svaki stanovnik tog grada može utjecati na njegovo oblikovanje. Javni prostor je spontano i ponovno proizveden bez regulativa koji ga uglavnom određuju. Ovime dolazimo do prvog cilja gerilskih vrtlara koji su motivirani uljepšavanju gradskih prostora i skretanju pažnje na javni prostor kao mjesto kreativnog izražavanja, podizanja svijesti o različitim promišljanjima o javnom prostoru i ulozi koju ima u razvoju suvremenog grada. Stoga navodimo dva primjera koja pojašnjavaju iznesene

tvrdnje, a to su "The pansy project" (Projekt maćuhica) i "The pothole gardener", vrtlar koji stvara vrtlarske instalacije u rupama na cesti.

"The pansy project"

Svijest građana o važnosti njihove aktivne uloge u gradu, potaknuo je umjetnik Paul Harfleet u Velikoj Britaniji 2005. godine. Počevši od vlastitog iskustva, Harfleet je ovaj projekt posvetio svima onima koji su bili žrtve homofobije. Nakon sadnje cvijeta maćuhice na mjestima gdje su se napadi dogodili, autor ih fotografira i dijeli na svom blogu. Njegova namjera je osvjestiti i potaknuti diskusiju o prisutnosti homofobije u društvu. Cvijet maćuhice, pomno je odabran kao jedino sredstvo komunikacije i izražavanja stava protiv homofobije zbog: a) podrijetla imena maćuhice koje potječe od francuskog glagola *pensar*, što znači misliti, i zbog b) imena maćuhice na engleskom jeziku ("pansy"), koje se u slengu toga jezika koristi kao pogrdni naziv za osobe homoseksualne orijentacije. Uloga cvijeta kao sredstva mirnog prosvjedovanja omogućava razvoj odnosa žrtve prema negativnom iskustvu, odnosno proces zacjeljivanja i ponovnog uspostavljanja odnosa s mjestom napada. Harfleet sadnjom maćuhica na "[...] suptilan način mijenja značenje tog prostora iz prostora napada u prostor otpora." (Harfleet) Samim time, mijenja se kolektivna memorija prostora iz negativnog, koje je temeljeno na osobnim ili tuđim iskustvima homofobije, u pozitivno sjećanje. Harfleet napominje važnost mentalnog obrambenog mehanizma kao otpora homofobiji, a u ovom slučaju se odražava kroz čin gerilskog vrtlarenja. Gerilsko vrtlarstvo sprječava potencijalni gubitak odnosa s javnim prostorom na kojem se dogodio napad i ponovno ga povezuje s pojedincom: "Sada kada doživim homofobiju na ulici, odmah razmišljam o tome gdje ću posaditi maćuhicu." (Harfleet) Obilježavanjem mjesta društvenog sukobljavanja, ono postaje mjesto otpora na kojem se prakticira misao o pravu na jednaku prostornu uključenost. Više o projektu može se doznati na internetskoj stranici www.thepansyproject.com

"The pothole gardener"

Još jedan istaknuti primjer uljepšavanja javnog prostora gerilskim vrtlarenjem. Javni prostor koji se obrađuje, dio je većeg javnog prostora, odnosno pločnika, koji je zanemarivanjem postao plodno tlo gerilskog vrtlarenja. S obzirom da se u ovom projektu radi o rupama i jamama gradskih ulica, minijaturni gerilski vrtovi uljepšavaju vizuru grada, vizualno komuniciraju s okolinom, ali i kritički ukazuju na nedostatke gradske infrastrukture. Projekt je započeo Steve Wheen, koji smatra kako su njegovi vrtovi "[...] stvaratelji neočekivanih trenutaka sreće." (Wheen) Osim toga, minijaturni vrtovi uključuju prolaznike u aktivno sudjelovanje u gradskoj okolini jer ih svatko na svoj individualan način interpretira. Projekt se proširio na ostale gradove u svijetu te oblikovao zajednicu malih gerilskih vrtova što na simboličan način, gradski život ponovno spaja s prirodom. Više o projektu može se doznati na internetskoj stranici www.thepotholegardener.com

2. Potpora konceptu samoodrživosti gradova

Bilo koje vrtlarenje u gradovima na javnim zelenim površinama koje nije prošlo proceduru i odobrenje od gradskih vlasti za njegovo djelovanje smatra se prekršajem. U Zakonu o komunalnom redu grada Zagreba u članku 116. navodi se kako je bez odobrenja nadležnog gradskog upravnog tijela na javnoj zelenoj površini osobito zabranjeno:

1. prekopavati javne zelene površine;
2. postavljati bilo kakve objekte, naprave, reklamne panoe, parkovnu opremu i opremu dječjih igrališta i slično;

3. odlagati građevni materijal;

4. sjeći i saditi bilje,

a troškove sanacije i čišćenja javne zelene površine na kojoj su obavljeni radovi bez odobrenja ili suprotno odobrenju snosi izvođač, odnosno investitor radova.

U uvodnom dijelu smo spominjali zajedničke gradske vrtove kojima je odobrena dozvola za rad. Međutim, važno je napomenuti kako mnogi takvi vrtovi u početku nisu nailazili na opravdanje vlasti, ali su kontinuiranim djelovanjem i zbog višestrukog doprinosa poboljšanju kvalitete života u gradovima izborili svoj legitimitet. Procedura koju grad Zagreb provodi u dodjeljivanju i određivanju lokacija urbanih vrtova počinje javnim pozivom za podnošenje zahtjeva koji se objavljuje ovisno o iskazanom interesu za određene vrtne parcele. Ovime želimo pojasniti kako su pojedini vrtovi u gradovima zapravo nekadašnji gerilski vrtovi. Vrtovi u gradovima uglavnom nastaju motiviranošću stanovnika da osiguraju mjesto za rekreaciju u slobodno vrijeme. Oni su često odraz održavanja identiteta onih stanovnika koji se uzgojem poljoprivrednih kultura ponovno povezuju s nekadašnjim ruralnim prebivalištem. Takvi vrtovi često okupljaju stanovnike kojima je zajednički cilj osigurati uvjete samoodživosti gradova. Zbog toga gerilsko vrtlarstvo smatramo kao dio pokreta urbane agrikulture koja nastoji potaknuti društvenu promjenu i promjenu okoliša unutar poljoprivredno-prehrambenog sustava. (Crane, 2011:10) Dobrobiti urbane agrikulture za suvremeno društvo je mnogo:

"Urbana agrikultura može smanjiti potrebu za velikim udaljenostima prijevoza hrane (i manje korištenje energije), pružiti zdravu svježju proizvodnju ljudima koji si nisu u mogućnosti priuštiti pristup takvoj proizvodnji, povećati koherentnost, snagu, otpornosti zajednice, povećati prenošenje znanja između generacija, povećati zdravlje i dobrobit pojedinca, vratiti plodnost tla i unaprijediti ponovno povezivanje urbanog stanovništva sa zemljom i prirodnim sustavima." (Conklin, 2011:15)

Resurni centar za urbanu agrikulturu i sigurnost hrane (Resource centers on urban agriculture and food security) definira urbanu agrikulturu kao

"[...] uzgoj biljaka i životinja unutar i oko grada. Najupečatljivija značajka urbane agrikulture koja je razlikuje od poljoprivrede na selu, jest da je urbana agrikultura integrirana u urbanu ekonomiju i ekološki sistem: urbana agrikultura je ugrađena u urbani ekosistem s kojim je i u interakciji." (RUAFA, 2007)

Većina stanovništva koja se bavi urbanom agrikulturom pripada siromašnoj populaciji te je najviše prisutna u zemljama u razvoju poput Afrike, Azije ili Južne Amerike.

Hiperurbanizacija dovodi do sve više selidbi ruralnog stanovništva u gradove koji formiraju većinom siromašne četvrti gdje urbanom agrikulturom prehranjuju svoju obitelj. U vrijeme nastanka pokreta Zelenih gerilaca, urbana agrikultura postaje prisutna i u New Yorku, Londonu ili Milanu. Njezinoj popularnosti u velikim gradovima pridonijela je potreba za rješavanjem problema genetski modificiranog uzgoja i zagađenja okoliša transportom hrane. Urbanu agrikulturu u današnjim gradovima prepoznamo u zajedničkim gradskim vrtovima, ali i na krovovima zgrada, balkonima i terasama. Oni su izrazi ponovnog vraćanja prirode u grad i uspostavljanje kontrole nad proizvodnjom hrane. Pojedine države poput Belgije, potiču uzgoj povrća za vlastite potrebe u domaćinstvu. Kroz različite seminare stanovnici gradova se educiraju o sakupljanju organskog otpada u kompost i njegovog kasnijeg upotrijebljavanja za kultiviranje biljaka. Na taj način se nastoji ponuditi alternativa genetski modificiranom uzgoju hrane, smanjiti komunalne troškove te smanjiti zagađenje i troškove transporta hrane. (Linnea, 2015)

Svaki sudionik određenog oblika urbane agrikulture u današnjem gradu je nositelj promjene čija je ekološka dimenzija neizostavan element u postizanju konačnog cilja samoodrživosti. Gerilsko vrtlarstvo pripada konceptu samoodrživosti i urbane agrikulture čime nastoji očuvati zanemarene zelene površine u gradu kojima je ugroženo njihovo daljnje postojanje, ali i naglasiti potencijale takvih prostora za kvalitetan urbani život - osjećaj pripadanja zajednici i zdraviji urbani okoliš. Grad kakav zahtjeva gerilsko vrtlarstvo je grad koji

"[...] ljudima pruža stvaralačku nadahnutu sredinu u kojoj će živjeti. Pod stvaralačkim podrazumijevamo grad velike raznolikosti, kojom on omogućava slobodu izbora; onaj grad u kojem se rađa najživlja povezanost između ljudi i njihove gradske okoline." (Kečkemet, 1981:15)

Urbana agrikultura i zeleni prostori u gradu su više nego ikad potrebni današnjem društvu koje zbog društvenih i prirodnih okolnosti teži k samoodrživosti gradova. S obzirom da su "gradovi i metropolitanske regije postale mjesta od strateške važnosti neoliberalne politike i ključna institucionalna područja u kojima i kroz koje se neoliberalizam razvija" (Brenner, Marcuse, Mayer, 2012:55), koncept održivosti ne uživa potrebnu potporu gradskih vlasti. Iscrpljivanje prirode i sve značajnije zagađenje okoliša, zahtijeva drugačije pristupe i rješenja u svakodnevnom funkcioniranju grada. Koncept održivosti probleme nastoji riješiti uvođenjem agrikulture u prostore grada. Konačni produkt samoodrživog grada, očituje se u ideji zelenog grada budućnosti - Ekopolisa. Ideja o Ekopolisu, zadnji je stupanj razvoja gradova kroz povijest, koja je obuhvaćala tri faze. Prvi stupanj je predindustrijski grad ili Agropolis. Za njega je bila karakteristična proizvodnja hrane u blizini gradova, često izvan

gradskih zidina. Kasnije, pojavom industrijalizacije u 20. stoljeću, razvio se Petropolis. Tada se proizvodnja hrane seli na udaljenija zamljišta čiji transport ima negativne posljedice na okoliš jer uzrokuje zagađenje. Ekopolis je treći stupanj razvojnog puta gradova i definira se kao suvremeni samoodrživi grad u kojem svaki pojedinac proizvodi onoliko hrane koliko mu je potrebno za život. Koncept samoodrživosti gradova temelji se na korištenju lokalnih izvora koji se nalaze u blizini same konzumacije hrane. (Karolić, 2010) Osim toga, ozelenjavanje gradskih prostora i proizvodnja organske hrane ima i drugih, društveno korisnih prednosti. Prakticiranjem urbane agrikulture, društvo se bori protiv ekonomske i socijalne isključenosti. Urbana agrikultura "Nije samo stvaranje produktivnog zelenog prostora koji je sklon preobrazbi, nego ujedno ima i potencijalnu snagu simbolične poruke koju kultiviraju njezine akcije, a koje imaju mogućnost potaknuti nove načine razmišljanja o gradovima i našem pravu da stvaramo mjesta koja njeguju osnovne ljudske potrebe." (Conklin, 2011:15) Na taj način se omogućava očuvanje javnog prostora kao prostora jednake dostupnosti djelovanja koje je pod utjecajem različitih procesa ubrzanog razvoja gradova potisnuto.

3. Kritika prostornoj politici

Posljednji od ciljeva gerilskog vrtlarenja je uputiti kritiku prostornoj politici grada. Prisvajajući javni prostor koji im ne pripada, gerilski vrtlari na kontroverzan način postavljaju pitanja o stupnju slobode stanovnika da odlučuju o prostornom planiranju gradova u kojima žive. Oni ne poštuju zakone koji određuju stupanj slobode djelovanja u javnom prostoru, zbog čega se njihovo vrtlarenje može promatrati kao svojevrsan bunt prema neoliberalnom vrednovanju prostora čime se pokušava naglasiti potreba stanovnika da i oni budu dio prostornog planiranja grada. Primjer nepovoljnog procesa u razvoju gradova je sve češća privatizacija javnih prostora koja utječe na položaj, percepciju i odnos stanovnika s okolinom u kojoj živi. Upitna brojnost te nejednaka dostupnost i upotreba javnih prostora umanjuje demokratičnost današnjeg grada kao i njegovu otvorenost društvenoj interakciji što dovodi do čovjekovog otuđenja s okolinom, ali i uzrokuje socijalnu i ekonomsku isključenost. Pojava gerilskog vrtlarstva kao načina skretanja pažnje na navedene nedostatke otvara mogućnost nastanka novih (gradskih) institucija koje će biti prilagođene neprestanom razvoju gradova i koje će se ovim problemima učinkovito baviti. Upravo nedostatak potonjeg, odražava se kroz djelovanje gerilskog vrtlarstva kao urbanog pokreta koji na lokalnoj razini pruža otpor i predlaže rješenja. Primjer Prinzessinnengartena, gerilskog vrta u Berlinu, pokazuje kako gerilski vrtlari nezavisno i suprotno odlukama gradskih institucija odgovaraju spomenutim izazovima.

"Prinzessinnengarten"

Mjesto na kojem se danas nalazi vrt, početkom 2009. godine je bio napušteni javni prostor pokraj berlinskog zida. Unatoč njegovoj dugogodišnjoj "ulozi" neslužbenog odlagališta smeća, gradske vlasti su se protivile izgradnji vrta smatrajući kako tamo mora biti javni prostor. Iz njihove perspektive, prostor bi bio javan, ali ne bi imao nikakvu funkciju. Gerilski vrtlari su protestirali jer smatraju kako se "plan uređenja odnosio samo na imućne građane, dok je uređenje prostora za sadnju usjeva od javnog interesa." (Arauzo, 2011) Gerilski vrtlari su počeli uređivati vrt i nazvali ga pokretnim, jer uz uređivanje ovog prostora, privremeno transformiraju i neiskorištene prostore poput gradilišta, parkirališta ili krovove zgrada u urbane farme ili zelena okupljališta. Njihov koncept gerilskog vrtlarenja nije vezan samo za jedno mjesto, već se po potrebi mobilizira na ostale zelene površine u gradu. Gerilski vrtlari "Prinzessinnengartena" su skrenuli pažnju na potrebu za poboljšanjem kvalitete života u Berlinu i njegovom uređenju sukladno potrebama onih koji u gradu i žive. U tome se očituje namjera gerilskih vrtlara da očuvaju javni prostor za javnu korist svih građana.

5. Gerilski vrtovi

"Ideja iza pokreta je jednostavna i nezaustavljiva kao i biljka koja nikne iz pukotine u pločniku." (Tracey, 2007:30)

Gerilski vrtovi zanemaruju institucionalne procedure uređenja javnih prostora i postoje na različitim zelenim površinama u gradu. Javni prostor koji se ne koristi često je podložan procesima koji umanjuju njegovu društvenu ulogu u gradu. Zanemarene zelene površine od posebne su važnosti za gerilsko vrtlarenje jer ne pružaju podršku društvenom djelovanju, bez značenja su i funkcije. Ovisno o prostornom položaju zelenih površina, gerilske vrtove dijelimo na dvije skupine. U prvu skupinu pripadaju svi gerilski vrtovi koji su izgrađeni u

svrhu vrtlarenja kao lokalnog uzgoja i proizvodnje hrane. Takvi vrtovi, iako u početku izgrađeni bez dozvole na javnim površinama, ne ometaju prostorno planiranje i ne nagrđuju vizuru grada te im gradske uprave, zbog višestruke društvene koristi, često dodjeluju dozvole za rad. Ovaj tip vrta čest je primjer u gradu Zagrebu. Na Trešnjevci se nalazi vrt kojeg je formirala građanska inicijativa EkoEkipa, a koji je naknadnom suradnjom s Vijećem gradske četvrti i Grada Zagreba postao legalan. Primjer vrtova koji su ilegalno izgrađeni i još nisu dobili dozvolu nalaze se na Jarunu, uz potok Črnomerec čije su parcele zaposjednute od strane stanovnika obližnjih stambenih zgrada. U drugu skupinu pripadaju gerilski vrtovi koji se mogu pronaći na bilo kojem obliku neiskorištene javne zelene površine. (slika br. 1, 2, 3) S obzirom da to podrazumijeva zelenilo između parkirnih mjesta ili prometnica takvi se gerilski vrtovi ne uklapaju u predviđeni urbanistički plan, zbog čega nemaju naklonost na gradskih institucija. Njihovo se održavanje ne odnosi isključivo na uzgajanje cvijeća ili poljoprivrednih kultura, već na podizanje svijesti o neiskorištenosti javnog prostora koji bi trebao biti proizveden za društvo od društva. Vrtlarenje je dostupno svima koji žele u njemu sudjelovati čime se naglašava njegova dostupnost sponatnog djelovanja. Osim toga, takvi vrtovi omogućavaju tzv. princip "uradi sam" omogućujući svakom zainteresiranom pojedincu da se, svjesno ili nesvjesno, pridruži održavanju javnosti toga prostora. Postojanost gerilskih vrtova svjedoče o potrebitosti stanovnika grada za kreativnim samoizražavanjem koje je potisnuto hiperubnabizacijom i nastojanjem da se osigura što povoljnije funkcioniranje gradova koji neprestanim razvojem postaju sve složeniji. Rezultati gerilskog vrtlarstva ovise o angažiranosti pojedinaca da održavaju gerilski vrt i motivima koji su ga potaknuli da u tome sudjeluje. Unatoč priručnicima koje smo spominjali, kao i internetskim portalima koji nastoje informirati o novim područjima u gradu kao potencijalnim mjestima gerilskih vrtova, priključiti se ovom pokretu ne iziskuje predanost ciljevima koje smo naveli u prethodnom poglavlju. Vrtlarenje ima dugu povijest u razvoju čovjekove okoline, stoga se snaga ovog pokreta nalazi u svima onima koji vrtlare kako bi održavali tu potrebu često i nesvjesno pridonoseći rastu ovog urbanog pokreta.

"Ljubav prema prirodi i prema cvijeću, ta naoko beskorisna pojava, jedna je od osnovnih oznaka civilizacije i kulture sjevernoeuropskih zemalja, da ne govorimo o nekim istočnim civilizacijama. Stoga nije neobično da se gotovo svi protestni mitinzi mladih buntovnika protiv dehumaniziranih institucija suvremene gradske civilizacije, protiv hipertrofije cestovnog prometa, zagađenosti prirode i zraka, održavaju u gradskim parkovima ili u obližnjoj prirodi." (Kečkemet, 1981:184)

Slika br. 1

Slika br. 2

Slika br. 3

6. Zaključno - Gerilsko vrtlarstvo kao očuvanje javnog prostora u gradu

Uzimajući u obzir sve do sad rečeno, zaključujemo kako gerilsko vrtlarstvo predstavlja novi urbani društveni pokret koji nastoji očuvati i zaštititi javni prostor od dominantnih društvenih procesa i lobija koji nastoje utjecati na prostornu politiku grada. Gerilsko vrtlarstvo dotiče pitanja na ekološkoj, ekonomskoj i kulturološkoj razini, stoga je politički značajno u raspravi o javnom prostoru u gradu, pravu na sudjelovanje u prostornom planiranju ili pravu na ekološki prihvatljiviji i zdraviji život. Gerilski vrtlari na direktan način prakticiraju pravo na drugačiji grad u skladu s njihovim potrebama. To se dakle, ne odnosi samo na pravo na pristup onome što već postoji, već na pravo da postojeće mijenjamo prema svojim željama. (Harvey, 2003) Zbog toga, kada o njemu govorimo kao očuvanju javnog prostora, moramo uzeti u obzir kompleksnost tog pojma jer se na lokalnoj razini ono očituje kroz različite želje, ideje i koncepte pojedinaca. Gerilsko vrtlarstvo mobilizira moć pojedinca da prisvoji prostor i oblikuje ga svojim djelovanjem. Štiteći javni prostor, ono okuplja različitosti koje bi i sam javni prostor u gradu trebao okupljati. Upravo sukobljavanje različitosti prostoru daju urbanu

vrijednost te umanjuju njegovo postojanje kao "[...] skupo dobro, raskoš i povlasticu [...]" (Lefebvre, 1974:106) Gerilsko vrtlarstvo stoga, možemo promatrati kao posljedicu suprotstavljanja razlika u društvu. Ono ispunjava prostor ljudskim mislima i akcijom i ponovno ga stvara jer "Prostor je stvaranje. Tko stvara prostor stvara ono što je uspjelo da ga ispuni." (Lefebvre, 1974:179) Gerilski vrtovi oblikuju javni prostor kao mjesto suočavanja s društvenim problemima koji u hiperurbaniziranim sredinama pod utjecajem kapitalističkih procesa kao takav ne postoji.

Iako primarno vezano za prostor mjesta, gerilsko vrtlarstvo kao novi urbani pokret (Castells, 200:122) ima potporu u različitim prostorima tokova. Pritom moramo naglasiti kako unatoč rastućoj globalnoj dostupnosti internetu, ne smijemo zanemariti onaj dio populacije koji je u tom kontekstu isključen. Ovdje nailazimo na kontradiktornost gerilskog vrtlarstva koji nastoji ukazati na prostornu diskriminaciju. Međutim, ključni način djelovanja je vrtlarjenje koje utječe na prostor mjesta i uspostavlja komunikaciju s okolinom na "licu mjesta" što znači da internetske platforme potpomažu djelovanje gerilskog vrtlarstva, ali ne utječu na samo bit urbanog pokreta. Prije bismo mogli tvrditi kako mogućnost gerilskog vrtlarstva da bude prisutno u obje vrste prostora doprinosi smanjenju razlika između isključenih i uključenih nego da tu razliku povećava.

S obzirom da postoje određeni zakoni o uređenju javnog prostora, unaprijed nenajavljene i nedefinirane intervencije u javni prostor kakve zastupa gerilsko vrtlarstvo ne nailaze na odobravanje gradskih (i državnih) struktura. U njegovom nastojanju da promjeni percepciju prema korištenju javnog prostora, ono vrtlarjenjem prakticira njegovu javnost. Takav, pomalo anarhijski, način djelovanja pokušava skrenuti pažnju na aktualna društvena pitanja koja se tiču javnog prostora u gradu, ali i društvenih odnosa koji nastaju kao posljedica odnosa prema javnom prostoru. Gerilsko vrtlarstvo osvjetljava naočigled nevidljivi sukob između upravne i lokalne razine u kontekstu razvoja grada. Harvey trenutačnu situaciju u urbanoj politici opisuje kao dominaciju korupcije

"[...] koja je povezana s javnim investicijama koja su dodjeljena kako bi naizgled proizvela ono što izgleda kao zajedničko dobro, ali zapravo potiče dobitak u privatnim vrijednostima imovine za njihove povlaštene vlasnike." (Harvey, 2012:79)

Vrtlarjenje na javnom prostoru u potpunosti negira shvaćanje prostora kao robe za razmjenu i omogućuje da glavnu ulogu imaju oni koji sudjeluju u izgradnji ravnopravnijeg i kvalitetnijeg urbanog života. Javni prostor vrtlarjenjem također gubi karakteristiku sredstva socijalne isključenosti te predstavlja prostor socijalne razmjene. Pritom se oslanja na obnovu čovjekove povezanosti s prirodom čime se naglašava ekološka dimenzija inicijativa gerilskog vrtlarjenja.

Gerilsko vrtlarstvo koristi vrtlarstvo kao način društvene proizvodnje prostora i društvene interakcije. Ono nije samo odgovor na uskraćivanje prostora kao javne društvene platforme već i način skretanja pažnje na prividno javne prostore koji postaju predmet vječne borbe onih koji su isključeni iz razvojnih procesa grada. Iako vrtlarstvo u gradovima nije noviji koncept, gerilsko se vrtlarstvo u mnogočemu razlikuje od vrtlarstva koje je poznato pod nazivom tzv. zajedničkih gradskih vrtova, institucionaliziranih i reguliranih od strane gradskih vlasti. Neupitno je kako vrtovi u gradovima pridonose kvalitetnijem životu građana, smanjuju zagađenje i potiču ideju održivosti. Gerilsko vrtlarstvo uz to prakticira i kritički pristup prostoru koji se izražava samim vrtlarstvom pri čemu je prostor ujedno i predmet i sredstvo njegove obrane. Konačni proizvod, odnosno vrt nije preduvjet za gerilsko vrtlarstvo, već pokazatelj kontinuiranog djelovanja i komunikacije s okolinom. S obzirom da je vrtlarstvo aktivnost koja zahtjeva ustrajno, dugotrajno i obvezujuće djelovanje, gerilsko vrtlarstvo odražava dugotrajnu namjeru za obranu javnog prostora. Unutar povijesnog konteksta, spomenuli smo važnu ulogu vrtlarstva tijekom ratovanja pri čemu je obrađivanje zemlje jednako zaposjedanju teritorija. Vrtovi stoga, imaju politički značaj i prije pojave gerilskog vrtlarstva što je još jedan od razloga da ovaj društveni fenomen shvatimo kao relevantnog sudionika u razvoju suvremenog grada.

Proučavajući gerilsko vrtlarstvo potrebno je naglasiti da su zelene površine u gradu jedine koje to djelovanje i podržavaju. Zelene površine u interakciji s gerilskim vrtlarstvom odražavaju potrebu društva za neinstitucionaliziranom prirodom u gradu, odražavaju fluidnost ljudskog pokreta u oblikovanju gradskog prostora i interakciju društva u prostor bez pridodane kapitalne vrijednosti. Gerilsko vrtlarstvo omogućava i podržava vezu čovjeka i prirode koja je zbog hiperurbanizacije potisnuta. Mogli bismo reći kako je današnja hiperurbanizacija nehumana što dovodi do sve većeg otuđenja čovjeka od prirode. Razvijanjem grada, čovjek se sve više otuđuje od prirode zbog čega postaje otuđen od samoga sebe, a na kraju i od samoga grada. Eliminacijom prirode u gradu ujedno se poništava čovjekova veza s prirodom, a time i mogućnost interakcije s prostorom koji ga okružuje. Industrijska, a kasnije informatička revolucija, pokorila je prirodu i preuzela glavnu riječ u oblikovanju života društva, stoga se svako političko stajalište tijekom razvoja gradova očituje u odnosu prema prirodi. Pojava gerilskog vrtlarstva ukazuje na društveno zasićenje sadašnjih uvjeta života u gradu. Čovjek se ponovno vraća prirodi koju ne želi pokoriti kao nekada, već kroz nju upravljati svojim životom. Zbog takvih prilika, gerilsko vrtlarstvo se pojavljuje kao mehanizam očuvanja prostora kroz koji svaki stanovnik grada može obnoviti vezu s prirodom i samim sobom, što je u konačnici oduzeto hiperurbanizacijom.

Gerilsko vrtlarstvo možemo svrstati u urbane društvene pokrete koji kroz individualne istupe zapravo djeluju na globalnoj razini. Kroz gerilsko vrtlarstvo, svaki pojedinac djeluje iz subjektivnih poriva s jednim zajedničkim ciljem - intervencijom na različitim tipovima zelenih površina u gradu, gerilsko vrtlarstvo sažima različitost individualnih doživljaja grada, objedinjujući ih u želji da rasprava o oblikovanju grada započinje na lokalnoj razini. Vizualni identitet gerilskog vrtlarstva, cvjetnjak ili povrtnjak i na najmanjim dijelovima zelenila u gradu komunicira sa svakim prolaznikom koji promišlja o gradu u kojem živi i kritički pristupa njegovom identitetu. Kroz vrtlarjenje na javnim površinama, gerilsko vrtlarstvo podržava interakciju između grada koji okuplja prostore i njegovih stanovnika i komunicira stvarnu prisutnost javnog prostora. Unatoč sve većoj dominaciji prostora tokova, stvarni se prostor, odnosno prostor mjesta, kroz vrtlarjenje ističe ključnim za javno društveno djelovanje. Izazovi koji su prethodili nastanku gerilskog vrtlarstva kao načina zaštite javnog prostora obilježeni su vječnom borbom za zemlju, teritorij, prostor. Možemo zaključiti kako je gerilsko vrtlarstvo obračun sa društveno neprihvatljivim načinima upravljanja javnim prostorom u gradu. Nastavak hiperurbanizacije podrazumijeva i intenzivan rast interesa za javni prostor, zbog čega svjedočimo intenzivnoj preobrazbi grada preko prostora kojim se akumulira kapital, koji trpi politička djelovanja, nosi teret iskazivanja stavova, naglašava nesklad privatnih i javnih interesa. Odnos društva prema prostoru nastavit će utjecati na prostornu ulogu u društvenim promjenama. Novu, trenutačnu ulogu javnog prostora u gradu daje gerilsko vrtlarstvo koje oslobađa prostor kapitalnog tereta i isključivosti. U gerilskom vrtlarstvu prostor postoji zbog prostora i podupire demokratičnost u oblikovanju okoline. Njegovo djelovanje omogućuje prostornu mobilnost i odražava sukob s postojećim stanjem grada iz čega nastaju novi prostori. Predstavnik je javne sfere koja pod pritiskom privatizacije i kapitalizma utječe na oslobađanje prostora za korištenje, odnosno vrtlarjenje kao društvenu aktivnost koja ima mogućnost generiranja novih društvenih praksi u oblikovanju budućnosti grada. Gerilsko vrtlarstvo njeguje puni potencijal javnog prostora da bude dostupan i otvoren za svaku interakciju spontanog djelovanja na korist razvoja suvremenog grada kao jedinog budućeg oblika društvenog prebivališta.

7. Popis literature

Znanstveni izvori:

BUTORAC, M., ŠIMLEŠA, D. (2007) Zelena srca gradova: važnost vrtova i perivoja u urbanim područjima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. Vol. 16 No.6 (92) Prosinac 2007. URL: <https://hrcak.srce.hr/19251> (14.8.2018.)

BRENNER, N., MARCUSE, P., MAYER, M. (2012) *Cities for people, not for profit. Critical urban theory and the right to the city*. New York: Routledge.

CARMONA, M., HEATH, T., OC, T., TIESDELL, S. (2003) *Public places – Urban spaces. The dimensions of urban design*. Oxford: Architectural Press.

CASTELLS, M. (2000) *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.

CONKLIN, T. (2011) *Street art ideology and public space*.

URL: https://issuu.com/tiffanyconklin/docs/street_art_ideology_and_public_space (7.7.2018.)

CRANE, A. (2011) *Intervening with agriculture: a participatory action case study of guerrilla gardening in Kingston, Ontario*.

URL: <https://www.queensu.ca/ensc/sites/webpublish.queensu.ca.enscwww/files/files/502/CraneENSC502.pdf> (11.5.2018.)

ČALDAROVIĆ, O. (2011) *Urbano društvo na početku stoljeća. Osnovni sociološki procesi i dileme*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

GOTTDIENER, M., HUTCHINSON, R. (2011) *The new urban sociology*. Boulder, Colorado: Westview Press

HARDMAN, M. (2011) *Understanding guerrilla gardening: an exploration of illegal cultivation in the UK*. URL:

[file:///C:/Users/User/Downloads/CESR Working Paper 1 2011 Hardman.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/CESR%20Working%20Paper%201%202011%20Hardman.pdf) (23.8.2018.)

HARVEY, D. (2012) *Rebel cities. From the right to the city to the urban revolution*. New York: Verso.

HARVEY, D. (2010a). Pravo na grad. *Diskrepancija* Vol. 10 No. 14/15: 89-92

HARVEY, D. (2010b). Neoliberalizam i grad. *Diskrepancija* Vol. 10 No. 15/15: 93-104

KEČKEMET, D. (1981) *Grad za čovjeka. O dehumanizaciji suvremenog urbanizma*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.

LEFEBVRE, H. (1974) *Urbana revolucija*. Beograd: Nolit.

MITCHELL, D. (2003) *The right to the city. Social justice and the fight for public space*. New York: The Guilford Press.

OSTOJIĆ, M. (2010) Politike prostora i "druge urbane stvari". *Diskrepancija*. Vol. 10, No. 14/15: 83-87

REYNOLDS, R. (2008) *On guerrilla gardening. A handbook for gardening without boundaries*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

SUPEK, R. (1987) *Grad po mjeri čovjeka*. Zagreb: Naprijed.

ŠARINIĆ, J., ČALDAROVIĆ, O. (2015) *Suvremena sociologija grada*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.

ŠIMPRAGA, S. (2011) *Zagreb, javni prostor*. Zagreb: Porfirogenet.

TONKISS, F. (2006) *Space, the City and Social Theory: Social Relations and Urban Forms*. Oxford, Velika Britanija: Polity press.

TRACEY, D. (2007) *Guerrilla gardening. A manuefesto*. Kanada: New Society Publishers.

ZANETTI, O. (2007) *Guerrilla gardening. Geographies and gardeners, actors and networks: Reconsidering urban public space.* URL: <https://www.slideshare.net/pd81xz/zwy152> (22.8.2018.)

Ostali izvori:

About Prinzessinnengarten. URL: <http://prinzessinnengarten.net/about/> (23.8.2018.)

Urban agriculture: what and why? URL: <http://www.ruaf.org/urban-agriculture-what-and-why> (23.4.2018.)

ARAUZO, E. (2011) *Guerrilla gardening Berlin: fighting capitalism.* URL: <http://www.cafebabel.co.uk/society/article/guerrilla-gardening-berlin-fighting-capitalism.html> (25.1.2018.)

BLAŽEVIĆ, D. (2012) *Suvremeni grad u kritičnom stanju.* URL: <http://www.covjekiprostor.net/hr/arhiva/politicki-urbanizam~31/suvremeni-grad-u-kriticnom-stanju~48/> (23.4.2018.)

CONGER, C. (2011) *How Flower Power Worked.* URL: <http://people.howstuffworks.com/flower-power1.htm> (11.5.2018.)

ISSITT, L. M. (2009) *Hippies. A guide to American subculture.* Santa Barbara, Denver, Oxford : Greenwood press. URL: https://books.google.hr/books?id=rVfRL_TpKb8C&pg=PA110&lpg=PA110&dq=Hippy+sociology&source=bl&ots=A6F8AmDfw8&sig=DLEMfcplvoBiYZVtRtuEBQ16G5s&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwie7ofkj4TdAhXN_aQKHWaTAb4Q6AEwCXoECAEQAQ#v=onepage&q=Hippy%20sociology&f=false (22.8.2018.)

KAROLIĆ, (2010) *Urbana poljoprivreda i održivi gradovi.* URL: <http://poljoprivreda.info/?oid=26&id=872> (8.3.2018.)

LEIGH BROWN, P. (2013) *Tasty, and subversive, too.* URL: http://www.nytimes.com/2013/05/12/us/fruit-activists-take-urban-gardens-in-a-new-direction.html?ref=todayspaper&_r=0 (27.7.2018.)

LINNEA, C. (2015) *How Belgium is Doing Sustainability Right*.

URL: <https://isastudentblog.wordpress.com/2015/06/23/being-green-in-brussels/> (27.7.2018.)

LOGGINS, D. (2007) *Houston between Bowery & Second Avenue*.

URL: <http://www.lizchristygarden.us/> (4.6.2018.)

REINHARDT, C. (?) *Victory gardens*.

URL: http://www.livinghistoryfarm.org/farmingintheforties/crops_02.html (1.9.2017.)

RESNECK, J. (2014) *Georgia Rebellion: Occupy-Style Resistance Spreads to Tbilisi to Save Public Park*. URL: <http://www.occupy.com/article/georgia-rebellion-occupy-style-resistance-spreads-tbilisi-save-public-park> (23.4.2018.)

UNFPA (2007) *Growing up urban*. URL: <http://www.unfpa.org/publications/growing-urban> (22.8.2018.)

WHEEN, S. (?) *About The Pothole Gardener*.

URL: <https://www.thepotholegardener.com/> Zadnji pristup: 22.8.2018.

Zakon o komunalnom redu Grada Zagreba. Narodne novine 26/03 - pročišćeni tekst, 82/04 i 178/04

URL:

<http://www1.zagreb.hr/zagreb/slglasnik.nsf/7ffe63e8e69827b5c1257e1900276647/81942a46ef45c74bc12570d1005208bb?OpenDocument> (12.9.2018.)

8. Sažetak

Tema ovog rada je gerilsko vrtlarstvo kao urbani društveni pokret kojim se nastoji očuvati i zaštititi javni prostor u gradu. S obzirom na nedostatak stručne literature koja se bavi ovim relativno novim društvenim fenomenom, njegova analiza zahtjeva uvid u različite kritičke misli o odnosu društva prema prostoru i utjecaja tog odnosa na prostornu politiku grada. U tom kontekstu koristili smo koncepte o prostoru kao društvenom proizvodu, o proizvodnji prostora i o prostornoj diskriminaciji. (Lefebvre, H., Harvey D., Castells, M.) U radu se gerilsko vrtlarstvo razmatra kao neinstitucionalizirani način skretanja pažnje na društvene procese koji umanjuju ključnu karakteristiku javnog prostora kao sveopće dostupnog. (privatizacija, kapitalistički mehanizmi) Zbog snažne ekološke i političke dimenzije, rad pomoću primjera nudi uvid u kompleksnost gerilskog vrtlarstva kao urbanog pokreta koji ponovnim uspostavljanjem veze čovjeka s prirodom, decentraliziranom organizacijom i heterogenim skupinama podupiratelja, oblikuje javni prostor na lokalnoj razini.

Ključne riječi: gerilsko vrtlarstvo, javni prostor, prostorna politika, proizvodnja prostora, urbani društveni pokret, privatizacija

Summary

The theme of this paper is guerrilla gardening as an urban social movement that seeks to preserve and protect public space in the city. Given the lack of professional literature dealing with this relatively new social phenomenon, its analysis requires an insight into various critical thoughts on the relation of society to space and the influence of that relationship on the spatial politics of the city. In this context, we used the concepts of space as a social product, space production, and spatial discrimination. (Lefebvre, H., Harvey D., Castells, M.) Guerrilla gardening is considered as an uninitialized way of turning attention to social processes that reduce the key feature of public space as universally available. (privatization, capitalist mechanisms) Due to the strong ecological and political dimensions, this work through various examples offers an insight into the complexity of guerrilla gardening as an urban movement that by re-establishing a relationship with nature, decentralized organization and heterogeneous groups of supporters, forms public space at the local level.

Key words: guerrilla gardening, public space, spatial politics, space production, urban social movement, privatization